

Абдыкулова Роза Аманбаевнанын 07.00.02 - Ата Мекен тарыхы жана 07.00.03 - жалпы тарых адистиги боюнча тарых илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн сунушталган “Осмон мамлекети менен Орто Азиянын дипломатиялык байланыштары (XIX кылымдын экинчи жарымы-XX кылымдын башы)” деген темадагы кандидаттык диссертациясынын кол жазмасына расмий оппонент, тарых илимдеринин доктору, профессор **Ормушев Асан Сулаймановичтин**

ПИКИРИ

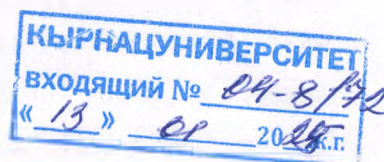
1. Диссертациялык иштин актуалдуулугу

Советтер Союзу кулап, Орто Азия мамлекеттери эгемендүүлүгүн алган соң чет өлкөлөр менен эл аралык байланыштар күч алды. Орто Азиядагы өлкөлөрдүн эгемендүүлүгүн тааныган мамлекеттердин алгачкыларынын бири Түркия Республикасы болду. Түркия мамлекети менен Орто Азиядагы көз карандысыз мамлекеттердин ортосунда саясий, экономикалык жана маданий багыттарда өз ара мамилелерди түзүүгө кадамдар жасалды. Мындай кадамдардын башаты эски доорлорго барып такалат. Орто Азия менен Осмон мамлекетинин байланыштары XVI кылымда башталганы менен эң көп кырдуу, ар тараптуу жана тыгыз байланыш XIX кылымда болгонун тарыхый булактар тастыктайт. Натыйжада Осмон өлкөсүнүн Орто Азия менен байланышын жаңыча түшүнүп, азыркы талаптарга жараша изилдөө зарылчылыгы туулат. Изденүүчү жогоруда белгиленген маселе боюнча изилдөө ишин архив булактарын изилдөө ишине тартуу менен теманын актуалдуулугун бере алган.

2. Диссертациялык ишке коюлган талаптардын чегиндеги илимий жыйынтыктар Диссертацияда XIX кылымдын экинчи жарымы-XX кылымдын башындагы Осмон мамлекети менен Орто Азиянын дипломатиялык байланыштары тууралуу маалыматтарга архив даректеринин негизинде талдоо жүргүзгөн. Осмон мамлекетинин архив булактарын илимий айлампага алган.

1-жыйынтык. Демилгелүү эмгек катары изилденген диссертациялык иштин актуалдуулугу, максаты жана милдеттери, жоболору ишенимдүү далилденген. Изденүүчүнүн жеке салымы, методологиясы, пайдаланган методдору, диссертациянын түзүлүшү тууралуу маалыматтар киришүү бөлүмүндө так көрсөтүлгөн (Киришүү, I бап).

2-жыйынтык. Диссертацияны изилдөөдө анын булактык базасы абдан бай. Көптөгөн маалыматтар кыргыз тарыхында алгачкы жолу илимий айлампага киргизилген (II бап).

3-жыйынтык. Осмон империясы менен Орто Азия өлкөлөрүнүн саясий, экономикалык жана маданий мамилелерин терең талдоого алууга аракет жасалган (II, III бап).

4-жыйынтык. Диссертант өз алдынча илимий ой жүгүртүүгө, илимий талдоо жүргүзүүгө, архивден тапкан маалыматты орду ордуна жайгаштырууда ийгиликке жетише алган (III бап).

5-жыйынтык. Осмон империясынын Орто Азиядагы өлкөлөргө ислам динин таратууда, жайылтуудагы тарыхый окуялар жаңы булактар менен берилиши жакшы көрүнүш (IV бап).

6-жыйынтык. Тарыхнаамеси, булактык базасы талапка жооп берет. Тарыхнамедеги маалыматтар булактык база катары каралган архивдик документтерде кездешкен мисалдар аркылуу тастыкталган (III, IV бап, 1,2,3-параграфтар).

3. Диссертациялык изилдөөдө чыгарылган корутундулар менен илимий жоболордун негиздүүлүгү жана ишенимдүүлүгү

Илимий иште негиздүү илимий жыйынтыктар, жоболор, корутундулар чыгарылган. Осмон мамлекети менен Орто Азиянын XIX кылымдагы байланыштары далилдүү архивдик документтер, илимий эмгектер менен бышыкталып берилген.

1-корутунду. Революцияга чейинки тарыхнаамеде Осмон мамлекети менен Орто Азия ортосундагы мамилелер М.А. Терентьевдин, В. П. Сальковдун эмгектеринде сүрөттөлүп, авторлор 1898-жылдагы Анжиян көтөрүлүшү, хандыктар мезгилиндеги дипломатиялык байланыштар туурасында учкай гана маалымат берип өтүшкөн. Осмон-Орто Азия ортосундагы дипломатиялык байланыштарды кеңири сүрөттөгөн эмгектер жарык көргөн эмес. Буга карабастан революцияга чейинки доордогу эмгектерди булакнаамалык, тарыхнаамалык таризде карап, темага байланышкан жаңы архивдик булакты анализдеп, илим дүйнөсүнө суна алган.

2-корутунду. Советтик тарыхнаамеде идеологиялык багыттан улам Осмон империясы менен Орто Азиянын ортосундагы дипломатиялык байланыштарды өз алдынча изилдөө объекти катары изилдеген изилдөөчүлөр саналуу гана болгон. Көбүнесе Орто Азиянын XIX-XX кылымдын башындагы абалына жүргүзүлгөн изилдөөлөр Россия менен Англиянын саясатына ыкталып, калган объекттер көз жаздымда калып кеткен. Буга карабастан Россия менен Англиянын Орто Азия саясатына байланышкан тарыхнаамелердин ичинен Анжиян көтөрүлүшү, Хижаз темир жолу жана 1916-жылдагы улуттук-боштондук кыймылга байланышкан султандык бийлик сымал кээ бир спецификалык темаларга жана окуяларга изилдөө жүргүзүлгөндүгүн толук жаңы деп баалоого болот.

3-корутунду. Орто Азия мамлекеттеринин эгемендүүлүгүн алгандан кийинки мезгилде каралып жаткан илимий маселени изилдөө жаңы этапка багыт алгандыгын белгилеп кетүү керек. Түркия мамлекети Орто Азия мамлекеттеринин эгемендүүлүгүн алгачкылардан болуп таануу менен катар, илимий чөйрөдө түрк тектүү элдердин тарыхын жана тарыхый байланыштарын изилдөөгө кеңири жол ачылды. Ар бир Орто Азия мамлекети XIX кылымдын экинчи жарымы XX кылымдын башындагы дипломатиялык мамилелери маселесинде совет жана революцияга чейинки доордун тарыхнаамесине салыштырмалуу абдан актуалдуу тарыхый маселенин бирине айланганы, акыркы отуз жылдын ичинде илимий макалалар, эмгектер жарыяланганы мунун бир далили катары көрүнүп турат. Диссертант аларды изилдөөсүндө толук пайдаланып, негизинен жаңы илимий жыйынтыктарды алууга жетишкен.

4-корутунду. Алынган маалыматтарга ылайык, Осмон мамлекетинин архив системасынын абдан бекем пайдубалы болгон жана андагы Орто Азияга тиешелүү архив документтеринен көптөгөн маалыматтарды ала алган. Натыйжада диссертант султандык архив документтери Орто Азиянын саясий, экономикалык жана маданий тарыхынын илим айлампасына жаңылык киргизип, жаңы илимий жыйынтыктар алынган.

5-корутунду. Изденүүчү изилдөө темасынын негизги булактык базасын осмон тилинде, араб алфавитинде жазылган архив булактары түзгөндүктөн алгач алардын мазмунун түшүнүп-аңдоодо аталган тилдин жана Осмон мамлекетинин эпистолярдык жанрынын өзгөчөлүктөрүн таанып-билүү аракетин жасаган. Архив даректерин түшүнүүдө осмон тилинин сөздүктөрүн пайдаланган. Диссертант султандык бийликтин расмий жазышмаларындагы өзгөчөлүктөрдү, андагы сөз айкаштарын, тарыхый фразаларды, тарыхый географиялык аталыштарды тактоодо осмон дипломатиялык тилине байланышкан эмгектерди пайдаланган. Атугүл архив документтин кайсы тарыхка тиешелүү экенин тактоодо мусулман жыл сүрөсүн юлиан календарына өткөрүү боюнча маалыматтарды камтыган атайын жарыяланган усулдук эмгектерди колдонгон.

4. Диссертациялык иштин илимий жыйынтыктарынын ички биримдиги
Диссертациянын структурасы ырааттуу жана логикалык жактан бири-бири менен абдан тыгыз биримдикте түзүлгөн. Диссертант Р.А. Абдыкулованын иши киришүүдөн, 4 бапты камтыган корутундудан, колдонулган булактар менен адабияттардын тизмеси жана тиркемелерден турат.

5. Диссертациялык иштин негизги жоболорун, натыйжаларын жана корутундуларын жарыялоонун жетиштүү толуктугун ырастоо

Диссертациянын негизги жоболору корутундулары жана жыйынтыктары эл аралык жана республикалык журналдарда жарыяланган 30 дан ашуун илимий макалада чагылдырылган жана монография басылып чыккан. Жарыяланган эмгектер КР УАКтын илимий даража ыйгаруу боюнча талаптарына толук жооп берет.

6. Авторефераттын диссертациялык иштин мазмунуна дал келиши

Автореферат диссертациянын негизги мазмунун толугу менен кыскача форматта камтыйт. Анын басылмасы КР УАК тын талаптарына ылайык орус жана кыргыз тилдеринде даярдалып, анда кыргыз, орус, жана англис тилинде резюме да берилген.

7. Диссертациялык иштин мазмуну жана жасалгаланышы боюнча кемчиликтери Жогорку илимий теориялык деңгээлде, бай материалдардын негизинде даярдалганына карабастан Абдыкулова Роза Аманбаевнанын диссертациясынын кол жазмасында кээ бир мүчүлүштүктөр да жок эмес. Алар төмөнкүлөр:

1. Кыргыз Республикасынын Атайын Кеңеш тартиби боюнча Киришүү 4-6 беттен ашпоо керек.
2. Киришүүнүн төртүнчү бетинде жайгашкан актуалдуулугуна тактоо киргизүү керек.
3. Алтынчы, жетинчи беттерде илимий жаңылыгы илимий негизде, тактап жазуу сунушталат (кайталоолор көп). Төрт жаңылык болсо жетиштүү.
4. 121-бетте 4.3. бөлүмдө техникалык каталар кездешет.

8. КР УАКтын диссертацияларга коюлган талаптарга жооп бериши

Абдыкулова Роза Аманбаевнанын “Осмон мамлекети менен Орто Азиянын дипломатиялык байланыштары (XIX кылымдын экинчи жарымы - XX кылымдын башы)” деген темадагы 07.00.02 – Ата Мекен тарыхы жана 07.00.03- жалпы тарых адистиги боюнча тарых илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изиденип алууга сунушталган КР УАКтын окумуштуулук даражаларды ыйгаруу тартиби жөнүндө жобосунун талаптарына жооп берет. Андыктан, Абдыкулова Роза Аманбаевна 07.00.02 – Ата Мекен тарыхы жана 07.00.03 - жалпы тарых адистиги боюнча тарых илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын ыйгарууга татыктуу.

Расмий оппонент

тарых илимдеринин доктору, профессор

А. С. Ормушев

